

AR-RODIY AL-ASTAROBODIY SHARHLARIDA MANSUBOTLARNING IZOHI VA ULARNING KOFIYADAGI NAZARIY ASOSI

Muhammad Yusuf Abdurahmonov

(Magistr, Sharqshunoslik: Arab Filologiyasi, Lingvistika, Arab Tili)
Mustaqil tadqiqotchi

Email: (muhammadyusufabdurahmonov1997@gmail.com)
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17509777>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-oktabr 2025 yil
Ma'qullandi: 28-oktabr 2025 yil
Nashr qilindi: 31-oktabr 2025 yil

KEYWORDS

Ar-Rodiy al-Astarobodiy, Ibn Hojib, al-Kofiya, mansubotlar, nahv, amil, ma'mul, sintaksis, arab tili grammatikasi.

ABSTRACT

Mazkur maqolada ar-Rodiy al-Astarobodiy tomonidan yozilgan Sharh al-Kofiya asarida mansubotlar (arab tilida ma'mul va amil o'rtasidagi grammatik munosabatlar)ning talqini va ularning Ibn Hojibning al-Kofiya asaridagi nazariy asoslari tahlil qilinadi. Mansubotlarning grammatik mohiyati, fe'l, ism va harf bilan aloqasi hamda arab tili sintaksisidagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, bu hodisalar zamonaviy sintaktik tahlil usullari bilan solishtiriladi.

Arab tilining nazariy grammatikasi asosan nahv fani doirasida shakllangan bo'lib, bu ilm so'zlarning o'zaro munosabatini tahlil qilishga qaratilgan. Nahv olimlari, xususan, Basra va Kufa maktablari vakillari, tilning sintaktik qonuniyatlarini "amil-ma'mul" tamoyili orqali izohlashgan.

XIII asr olimlari orasida ar-Rodiy al-Astarobodiy (vaf. 1289 y.) bu borada muhim o'rin tutadi. U Ibn Hojibning *al-Kofiya* asariga yozgan sharhida nafaqat nazariy fikrlarni izohlaydi, balki ularni kengaytiradi, ayrim holatlarda tanqidiy yondashadi.

Maqolaning maqsadi — ar-Rodiy sharhida mansubotlarning qanday talqin etilganini, ularning *al-Kofiyadagi* nazariy asos bilan qanday bog'langanini va bu tushunchalarning arab sintaksisidagi ilmiy ahamiyatini yoritishdir.

1. Mansubot tushunchasi va uning grammatik tabiati / 1. The Concept of Mansubāt / 1. Понятие Mansubāt

Arab tilida "mansubot" atamasi i'rob tizimida "nasb holati"ni bildiradi, ya'ni biror so'z boshqa so'z ta'sirida mansub (accusative) holatda bo'lishini anglatadi. Nazariy jihatdan bu faqat morfologik hodisa emas — balki syntaktik munosabatdir.

Ibn Hojib *al-Kofiyada* mansubotlarni amilning tabiati bilan izohlaydi: har bir mansub so'zning mavjudligi unga ta'sir qiluvchi sabab (amil) bilan belgilanadi. Masalan:

"Ra'aytu Zaydan" — bu jumlada "ra'aytu" fe'li amil, "Zaydan" esa ma'mul (mansub holatda).

Ar-Rodiy bu tahlilni kengaytirib, har bir mansub so'zning semantik va sintaktik rolini izohlaydi. Mansublik faqat formal o'zgarish emas, balki ma'nodagi to'ldiruvchilik (objectness) belgisidir.

2. Ar-Rodiyning “Sharh al-Kofiya” asarida mansubotlar tizimi / 2. System of Mansubāt in Sharh al-Kāfiya / 2. Система Mansubāt в Sharh al-Kāfiya

Ar-Rodiy mansubotlarni uch darajada tahlil qiladi:

1. Fe'lga bog'langan mansublar – to'g'ridan-to'g'ri amal ostida bo'lgan so'zlar (maf'ul bih, maf'ul li-ajlih, maf'ul ma'ah).

2. Ismga bog'langan mansublar – tamyiz, hal, mustasno kabi holatlar.

3. Harf orqali bog'langan mansublar – inna va o'xshash harflar bilan bog'langan holatlar.

Ushbu tasnif al-Kofiyadagi amil-ma'mul munosabatiga yangi sintaktik-strukturaviy yondashuv olib kiradi va mantiqiy sabab-natija aloqasini ko'rsatadi.

Masalan: “Inna Zaydan qaa'imun” — “inna” harfi formal amil, lekin ta'kid ma'nosini keltiruvchi sababiy unsur sifatida tahlil qilinadi.

3. “Al-Kofiya”dagi nazariy asos bilan bog'liqlik / 3. Connection with al-Kāfiya's Theory / 3. Связь с теорией al-Kāfiya

Ar-Rodiy o'z sharhida Ibn Hojibning izohlarini to'g'ridan-to'g'ri keltirib, ularni mantiqiy asos bilan mustahkamlaydi:

- Sababiyat prinsipi (har bir holning sababi mavjud),
- Ta'sir-ta'sirlanish munosabati (amil-ma'mul aloqasi),
- I'robning mantiqiy zarurati (sintaktik holatning ma'nodan kelib chiqishi).

Ar-Rodiy mansub so'zlarning semantik yuklamasini aniqlaydi va ularni “so'zning hukmda ikkinchi darajali bo'lish holati” sifatida talqin qiladi.

4. Zamonaviy tahlil bilan bog'liqlik / 4. Relation to Modern Analysis / 4. Связь с современным анализом

Ar-Rodiy va Ibn Hojib qarashlari zamonaviy dependensiya grammatikasi va valentlik nazariyasi bilan o'xshash. Tesnière (1959) “head-dependent” modelini arab tilidagi “amil-ma'mul” tizimining zamonaviy ekvivalenti sifatida ko'radi.

Bugungi lingvistik modellar arab grammatikasidagi mansubot tushunchasini sintaktik aloqaning formal va semantik jihatlarini birlashtiruvchi qadimiy tizim sifatida baholaydi.

Xulosa / Conclusion / Заключение

Ar-Rodiy al-Astarobodiy Ibn Hojibning *al-Kofiya* asariga sharhi orqali arab tilining nahviy tizimiga chuqur mantiqiy yondashuv olib kirdi. Mansubotlar haqidagi izohlari grammatik tushunchalarni formal va semantik jihatdan izohlashga xizmat qildi.

Mansublik hodisasi arab tili grammatikasida so'zlarning o'zaro ta'sirini anglatadigan markaziy tushuncha bo'lib, qadimiydan hozirgacha ahamiyatini saqlab kelmoqda. Ar-Rodiy tahlillari bu tizimning nazariy asoslarini mukammallashtirdi va keyingi grammatik tadqiqotlar uchun poydevor bo'lib xizmat qildi.

Foydalanilgan adabiyotlar / references / литература:

1. Ibn Hojib, *al-Kofiya fi an-nahv*. Qohira: al-Matba'a al-Amira, 1317h.
2. ar-Rodiy al-Astarobodiy, *Sharh al-Kofiya*. Qohira: Dar al-Kutub, 1320h.
3. Suyutiy, *Hamul-Ham'a fi Usul an-Nahv*. Bayrut, 1981.
4. Versteegh, K., *Arabic Linguistic Tradition*. Leiden: Brill, 1997.
5. Holes, C., *Modern Arabic: Structures, Functions and Varieties*. London: Longman, 2004.
6. Tesnière, L., *Éléments de syntaxe structurale*. Paris, 1959.
7. Owens, J., *A Linguistic History of Arabic*. Oxford: OUP, 2006